

ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร

A Study of Vipassana Practice in Kali Sutta

พระครูกาญจนเทวธรรม (दनัย जट्टमालो)
Phrakhru Kanchanathewadham (Danai Cattamalo)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
E-mail: palidanamsenaa12@gmail.com

Received February 20, 2024; Revised April 17, 2024; Accepted April 28, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในกาลีสสูตร 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร การวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สรุปวิเคราะห์ เรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า กาลีสสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยอุบาสิกาชื่อนักบวชได้ถามปัญหาเกี่ยวกับพระมหาจักรกัณฐะว่า พระพุทธดำรัสที่ว่าการบรรลุประโยชน์เป็นความสงบแห่งหทัยนั้น หมายความว่าอย่างไร พระเถระอธิบายว่า การบรรลุประโยชน์ของพระพุทธเจ้าต่างกับของสมณพราหมณ์อื่น ๆ คือ การบรรลุประโยชน์ของสมณพราหมณ์อื่น ๆ หมายถึงการได้สมาบัติ 8 โดยอาศัยกสิณ 10 เท่านั้น แต่พระพุทธเจ้าทรงได้สมาบัติโดยอาศัยกสิณ 10 นั้น ๆ แล้วยังทรงเห็นเบื้องต้น โทษ ธรรมเป็นเครื่องสลัดออก และมีคามัคคญาณทัสสนะ ฉะนั้น การบรรลุประโยชน์เช่นนั้นจึงเป็นความสงบแห่งหทัย

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนากาลีสสูตรกล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงเข้าสมาบัติตามลำดับอันประกอบด้วยรูปฌาน 4 อรูปฌาน 4 คือ ทรงสามารถเข้าสมาบัติเหล่านี้เริ่มจากสมาบัติในขั้นต้น คือ ปฐมฌานขึ้นไปจนถึงสมาบัติขั้นสูงสุด และพระสาวกเช่นพระสารีบุตรก็เข้าสมาบัติ 8 คือ รูปฌาน 4 และ อรูปฌาน 4 นานตราบเทาที่ตนปรารถนา และการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักกสิณ 10 คือ มีการเพ่งปฐวีกสิณเป็นต้นโดยใช้เป็นอารมณ์ของสมถกรรมฐานก่อนพัฒนาเข้าสู่วิปัสสนาภาวนา ได้แก่ ทำรูปฌาน 4 และ อรูปฌาน 4 ในปฐวีกสิณเป็นต้นให้บังเกิดแล้วเพ่งมองเพื่อทำจิตให้เป็นสมาธิ ปฐวีกสิณเป็นต้นสามารถใช้เป็นบาทฐานในการเข้าสู่วิปัสสนาได้ เรียกว่า การเจริญวิปัสสนาแบบสมถยานิก คือวิธีการฝึกจิตด้วยการเจริญสมถกรรมฐานก่อนแล้วเจริญวิปัสสนาต่อเนื่องภายหลังเป็นวิธีการฝึกฝนพัฒนาจิตเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

คำสำคัญ: การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา; กาลีสสูตร; คัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This article aimed to 1) study the content and important teaching in Kālīsutta; 2) study how to practice Vipassana meditation appeared in Kālīsutta. It was documentary research by studying information from Theravada Buddhist scriptures and related documents, the data was then summed up, analyzed and compiled in descriptive work.

The results revealed that Kālīsutta was discoursed concerning a laywoman named Kālī who inquired Ven. Mahakaccayana what was the meaning of the statement ‘the benefit gains refer to mental peace’ delivered by the Buddha. Ven. Mahakaccayana explained that benefit gains in the view of the Buddha, are different from other ascetics and Brahmins, that is, the benefit gains in other ascetics and Brahmins means only the 8 Samāpatti attainment by the ten Kasina practice, but the Buddha had gained such Samāpatti by 10 Kasina attainment, then knowing the value and disadvantages, and it renouncing and the way to attain the path and non-path knowledge, this is the true peaceful benefits of the heart.

The practice of Vipassana meditation in Kālīsutta showed that the Buddha entered meditation in a sequence consisting of 4 Jhāna, 4 Arūpajhāna, that is, he could enter these meditations starting from the initial Samāpatti, the first Jhanas, going up to the highest Jhana state. His disciple, Ven. Sariputta can enter the eight Samāpatti if he wished. The practice of Vipassana meditation according to the ten principles of 10 Kasina, i.e., concentrating on Pathavīkasina, etc., by using it as the base of meditation before developing into Vipassana exercise entering 4 Jhanas and 4 Arūpajhāna in the Pathavīkasina, etc., and concentrating for the establishment of mentality called as Samathayānika or a way of training the mind by practicing meditation first and continuing to practice Vipassana later. This way of training and developing the mind is for liberation from all suffering.

Keywords: Vipassana Practice; Kali Sutta; Theravada Buddhist Scriptures

บทนำ

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์มีญาณทัสสนะตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 ทรงบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตโต, 2564) พระองค์เป็นผู้เห็นธรรมอันเป็นส่วนที่สูงสุดสิ้นแห่งชาติ ที่ทำให้หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งปวงโดยสิ้นเชิงด้วยการประพาสปฏิบัติธรรมเพื่ออบรมจิตและพัฒนาปัญญา ทรงเป็นผู้ประเสริฐประกอบด้วยพระปัญญาธิคุณอันยิ่งใหญ่ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ตามจริตนิสัยของผู้ฟังเพื่อให้สามารถรู้จริงเห็นจริง โดยทรงชี้แนวทางมัชฌิมาปฏิปทาโดยปฏิบัติในอริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นปฏิปทาที่ก่อให้เกิดจักขุญาณเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ และเพื่อพระนิพพาน พระองค์เมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่บุคคลใดก็ตาม จะต้องมิเหตุเกิดขึ้นเสมอซึ่งอาจจะมีเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นในขณะนั้นบ้าง เกิดจากการที่พระองค์ทรงต้องการตรัสรู้สั่งสอน เป็นไปตามจริตอุปนิสัยของผู้ต้องการถามปัญหา และก่อนที่จะทรงแสดงทุกครั้งจะทรงพิจารณาก่อนว่าบุคคลที่รับฟังพระธรรม

เทศนานั้นมีประวัติความเป็นมาอย่างไร ควรแสดงธรรมด้วยเนื้อหาสาระและนำเสนออย่างไร เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่เมื่อได้ฟังธรรมจากพระองค์แล้วย่อมได้ผลคือการบรรลุธรรม

ส่วนธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนามี 2 อย่างคือ 1. การศึกษาทางภาคปริยัติหรือเรียกว่า คันถธุระ เป็นการเรียนรู้ทรงจำพระสูตรแล้วบอกกล่าวให้ผู้อื่นรู้ตาม 2. วิปัสสนาธุระเป็นภาคในการปฏิบัติธรรมเช่น การปฏิบัติตามแนวทางแห่งสมถภาวนาเป็นอุบายเพื่อให้จิตใจมีความสงบตั้งมั่นและวิปัสสนาภาวนา เพื่อให้เกิดปัญญาญาณรู้แจ้งธรรมตามความเป็นจริงตามหลักพระไตรลักษณ์ ในเรื่องของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาคือ การเห็นด้วยปัญญาญาณตามความเป็นจริง เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อกะทำให้แจ้งนิพพานซึ่งทางนี้คือสติปัฏฐาน 4 เป็นปฏิปทาทางดำเนินไปสู่การปฏิบัติเพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

สำหรับกาลีสสูตร พระสูตรว่าด้วยอุบาลิกาชื่อนักปราชญ์ชาวกรุงกัณฐะ แล้วได้เข้าไปถามปัญหาของท่านพระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ซึ่งสมัยนั้นพระเถระได้พักอยู่ ณ ปัตตบรพต เขตกรุงกัณฐะ แคว้นอวันตีชนบท พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระดำรัสไว้ว่าในกัณฐะปัญหา ว่า การบรรลุประโยชน์ เป็นความสงบแห่งหทัย เราชนะเสนา ที่มีรูปเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจแล้ว เป็นผู้เดียวเพ่งอยู่ ได้ตรัสรู้ความสุขโดยลำดับ เพราะฉะนั้น เราจึงไม่ต้องอ้าวนุคคลเป็นพยาน การอ้าวจึงใคร ๆ เป็นพยานจึงไม่มีสำหรับเรา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553)

สมาบัติที่มีวาโยกสินเป็นอารมณ์ ทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีนิลกสินเป็นอารมณ์ ทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีปิติกสินเป็นอารมณ์ ทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีโลหิตกสินเป็นอารมณ์ ทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีโอทาทกสินเป็นอารมณ์ ทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีอากาศกสินเป็นอารมณ์ ทำประโยชน์ชั้นยอด คือสมาบัติที่มีวิญญาณกสินเป็นอารมณ์ให้เกิดขึ้นแล้ว พระสูตรที่เป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่มากมาย สำหรับในกาลีสสูตรนี้ก็เช่นเดียวกัน พระองค์ทรงแสดงหลักปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์อันสูงสุดคือมรรคผลนิพพานพระสูตรนี้มีความสำคัญอย่างไร ที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงเนื้อหา หลักธรรมสำคัญและแนวทางปฏิบัติธรรมที่ปรากฏในกาลีสสูตรว่า มีเหตุเกิด มีความเป็นมา มีเนื้อหาสาระสำคัญ มีรูปแบบการนำเสนอและเกิดผลดีอย่างไร เป็นประเด็นที่น่าสนใจจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในหลักธรรม และแนวทางปฏิบัติธรรมในพระสูตรนี้ให้ถ่องแท้ เมื่อเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติ ทดลองฝึกปฏิบัติตามที่ได้เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง (Damnoen et al., 2021) การบูรณาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปใช้ด้วยความรอบคอบ (พระอรรถชาติ เดชดำรง, 2566; Tan & Damnoen, 2020) สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา (โยตะ ชัยวรมันกุล และคณะ, 2566) และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (Klomkul et al., 2023)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเจริญวิปัสสนา อันมีหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติธรรม เพื่อก้าวออกจากทุกข์ได้ หากมีการศึกษาความเป็นมาความสำคัญเนื้อหา และแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร และสามารถที่จะนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ และเสริมสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำมาเป็นบาทฐานแนวทางในการปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาจะเป็นประโยชน์นำไปประยุกต์ใช้แก่พุทธศาสนิกชนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในกาลีสสูตร
2. เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตรในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาความเป็นมาหลักธรรมในกาลีสสูตร และแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตรมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) อัน ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถาภาษาไทยอรรถกถาฎีกาปกรณ์วิเสสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเป็นเบื้องต้น
2. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเช่นหนังสือวิปัสสนานัยเป็นต้นผลงานทางวิชาการเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาเพิ่มเติมจากในพระไตรปิฎกอรรถกถาและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับเอกสารชั้นปฐมภูมิ
4. สรุปเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลโดยวิธีบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

เนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในกาลีสสูตร

ความเป็นมาและความหมายของกาลีสสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยอุบาสิกาชื่อว่ากาลิซึ่งเป็นชาวกรุงกุรุขระได้เข้าไปถามปัญหาแก่พระมหากัจจายนะที่พักอยู่ ณ ปัตตบรพต เขตกรุงกุรุขระ แคว้นอนันตคันทวา การบรรลุประโยชน์เป็นความสงบแห่งหทัยนั้น พระเถระอธิบายว่า การบรรลุประโยชน์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าต่างกับสมณพราหมณ์อื่น ๆ หมายถึง การได้สมาบัติโดยอาศัยกสิณ 10 เท่านั้น

เนื้อหาและสาระสำคัญในกาลีสสูตรกล่าวถึงอุบาสิกาภาลีได้ถามท่านพระมหากัจจายนะว่า พระพุทธดำรัสที่ว่า การบรรลุประโยชน์เป็นความสงบแห่งหทัยนั้น หมายความว่าอย่างไร พระเถระอธิบายว่า การบรรลุประโยชน์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าต่างกับของสมณพราหมณ์อื่น ๆ คือ การบรรลุประโยชน์ของสมณพราหมณ์อื่น ๆ หมายถึงการได้สมาบัติโดยอาศัยกสิณ 10 เท่านั้น แต่พระผู้มีพระภาคทรงได้ สมาบัติโดยอาศัยกสิณ 10 นั้น ๆ แล้วยังทรงเห็นเบื้องต้น โทษ ธรรมเป็นเครื่องสลัดออก และมีคัมภีร์คณญาณทัสสนะ ซึ่งหมายถึงอริยสัจ 4 ด้วย เพราะฉะนั้น การบรรลุประโยชน์เช่นนั้นจึงเป็นความสงบแห่งหทัย

หลักธรรมสำคัญในกาลีสสูตร แบ่งออกเป็น สมาบัติ 8 กล่าวคือ

1. ปฐมฌานต้องประกอบด้วยองค์ฌาน 5 ประการ คือ วิตก ความตรึงนึกคิดถึงอารมณ์ภาวนา วิจารณ์ ไตรลักษณ์ทบทวนถึงองค์ภาวนานั้น ๆ ครอบงำ ปิติ มีความเอิบอิ่มใจ สุข มีความสุขสันต์ทางกายและจิตใจ เป็นความสุข อย่างประณีต และจิตเตกคคตา ความมีอารมณ์อย่างเดียวของจิต คือมีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือ มีวิตกวิจารณ์ ปิติ สุข ไว้ได้โดยไม่มีอารมณ์อื่นเข้ามาแทรกแซง ถ้าท่านเอาสมาธิในปฐมฌานมาเป็นกำลังของวิปัสสนาญาณแล้วอำนาจสมาธิของ ปฐมฌานสามารถเป็นกำลังให้วิปัสสนาญาณกำจัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหาน คือตัดกิเลสได้เด็ดขาดจนบรรลุอรหัตผลได้สมความปรารถนา อำนาจฌานแม้แต่ฌานที่ 1 มีอำนาจมากพออย่างนี้

2. ทุติยฌาน มีอารมณ์ 3 ประการคือ ปิติ ความเอิบอิ่มใจ สุข ความสุขอย่างประณีต เอกคคตา มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ถ้าเราเอาอารมณ์ทุติยฌานไปเป็นกำลังของวิปัสสนาญาณแล้ว สมาธิระดับทุติยฌานจะมีกำลังช่วยให้วิปัสสนาญาณกำจัดกิเลสได้ดีและรวดเร็วที่กำลังของปฐมฌานมาก

3. ตติยฌาน มีอรรถ 2 ประการ คือ สุข ได้แก่ความสุขที่ปราศจากปิติ คือความสุขทางจิตโดยเฉพาะ ไม่มีความสุข ที่เนื่องด้วยกาย เอกัคคตา มีอรรถเป็นหนึ่ง ที่ไม่มีอรรถห่วงใยในกาย เป็นอาการที่สัจจจากกาย ฌานนี้ท่านว่าเป็นฌานที่กายกับจิตแยกกันเด็ดขาด ตติยฌานที่เป็นโลกียฌานให้ผลอย่างนี้ ถ้าเอาตติยฌานไปเป็น กำลังของวิปัสสนาญาณ วิปัสสนาจะมีกำลังกล้า ตัดกิเลสให้เด็ดขาดได้โดยรวดเร็ว

4. จตุตถฌานมีอรรถ 2 เหมือนตติยฌาน แต่ผิดกันที่ตติยฌาน มีสุขกับเอกัคคตา สำหรับจตุตถฌานนี้ ตัดความสุขออกเหลือแต่เอกัคคตา และเติมอุเบกขาเข้ามาแทน ฉะนั้น อรรถของจตุตถฌานจึงมีอรรถผิดแผก จากฌาน 3 ตรงที่ตัดความสุขออกไป และเพิ่มการวางเฉยเข้ามาแทนที่จตุตถฌานนี้ เป็นกำลังของวิปัสสนาญาณ ขำระกิเลสให้หมดสิ้นต่อไป

5. อากาสนัญจายตนฌาน เป็นฌานจิตนี้มีความมั่นคงตั้งอยู่โดยไม่หวั่นไหว เกิดขึ้นโดยอาศัยอากาศ บัญญัติ ซึ่งไม่ปรากฏเบื้องต้น คือ ความเกิด เบื้องปลาย คือ ความดับ ในขั้นที่ 1 เป็นอากาสนัญจายตนภูมิ เป็นที่เกิดของรูปพรหม ที่เมื่อก่อนตายจิตยังไม่เสื่อมจากอากาสนัญจายตนฌาน ก็จะมาเกิดในภพนี้ รูปพรหมในขั้นนี้ มีอายุ 20.000 มหากัป และพรหมชั้นอากาสนัญจายตนะ คือชั้นของพรหมผู้ได้อรูปฌาน เพราะได้เจริญรูป กัมมัญฐานว่า อากาศไม่มีที่สุด

6. วิญญานัญจายตนฌาน ก็มีนัยเป็นทำนองเดียวกับอากาสนัญจายตนฌาน คือ ขั้นต้น ต้องไม่พะวงใน กสิณคณาภิมาภาสัญญัติ คือ อากาสบัญญัติ แต่ให้ไปใส่ใจในอากาสนัญจายตนฌานที่ตนถึงแล้วและดับไปแล้ว นั้น จิตที่มีอากาสนัญจายตนฌานเป็นอรรถ มีชื่อว่า วิญญานัญจายตนฌาน เป็นขั้นที่ 2 คือ วิญญานัญจายตน ภูมิ เป็นที่เกิดของรูปพรหม ที่เมื่อก่อนตายจิตยังไม่เสื่อมจากวิญญานัญจายตนฌาน ก็จะมาเกิดในภพนี้ รูป พรหมในขั้นนี้มีอายุ 40.000 มหากัป และพรหมชั้นวิญญานัญจายตนะ คือชั้นของพรหมผู้ได้อรูปฌาน เพราะได้ เจริญรูปกัมมัญฐานว่า วิญญานไม่มีที่สิ้นสุด

7. อาภิญญัญจายตนฌานที่บุคคลผู้ต้องการเจริญสมถาวนาเพื่อให้ได้ อาภิญญัญจายตนฌาน จะต้อง เป็นวิญญานัญจายตนฌานลาภบุคคล ผู้มีวิสัยในวิญญานัญจายตนฌานนั้นจนชำนาญคล่องแคล่วทั้ง 5 ประการ การเจริญให้ถึงอาภิญญัญจายตนฌานก็มีนัยเป็นทำนองเดียวกับวิญญานัญจายตนฌาน เป็นขั้นที่ 3 ในอา ภิญญัญจายตนภูมิ ซึ่งเป็นที่เกิดของรูปพรหม ซึ่งเมื่อก่อนตายจิตยังไม่เสื่อมจากอาภิญญัญจายตนฌาน ก็จะมา เกิดในภพนี้ รูปพรหมในภูมินี้มีอายุ 60.000 มหากัป และพรหมชั้นอาภิญญัญจายตนะ คือชั้นของพรหมผู้ได้อรูป ฌาน เพราะได้เจริญรูปกัมมัญฐานว่า น้อยหนึ่งนิตหนึ่งก็ไม่มี

8. เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน พระโยคีผู้มีความประสงค์จะเจริญเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ ใฝ่ใจ เนวสัญญานาสัญญายตนะ โดยความเป็นสภาวะธรรมที่สงบกว่า เมื่อเธอกระทำอยู่เช่นนี้ เนวสัญญานาสัญญายตน จิตย่อมแนบแน่น เป็นในขั้นที่ 4 คือ เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ

และกสิณ 10 กล่าวคือ ปฐวีกสิณ อาโปกสิณ เตโชกสิณ วาโยกสิณ นิลกสิณ ปิตกสิณ โลหิตกสิณ โอทา กสิณ อากาสกสิณ วิญญานกสิณ กสิณ 10 นี้อาศัยวัตถุ 10 ประการ มีธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีขาว อากาศและแสงสว่าง เป็นบัญญัติอรรถในการเจริญกรรมฐาน เพื่อจูงจิต ตั้งมั่นให้เกิดเป็นสมาธิที่แนบแน่น ส่วนความเป็นมาของกสิณนั้นเป็นหลักปฏิบัติดั้งเดิมที่พบในพระพุทธศาสนา เป็นวิธีการฝึกปฏิบัติทางจิตเพื่อให้จิต นั้นสงบระงับลงจากนิรณ โดยมิจุดประสงค์หลักเพื่อที่จะทำฌานให้เกิด และใช้สภาวะทางจิตที่สงบระงับดีแล้วนั้น พิจารณาให้เห็นถึง ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความเป็นอนัตตาของสรรพสิ่ง ในสมัยโบราณนิยมเรื่องการใช้ กสิณในการทำสมาธิ หรือการทำจิตภาวนาด้วยกสิณเป็นอรรถนี้มาก กสิณนั้น เป็นกรรมฐานที่องค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงจัดแนวทางในการฝึกสมาธิภาวนาไว้ 10 อันดับแรก ในบรรดาอรรถกรรมฐานทั้งหมด 40 วิธีด้วยกัน

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนากาลีสสูตร โดยแบ่งออกเป็น สมบัติกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร กล่าวคือ

1) วิธีการเข้าสมาบัติของพระพุทธเจ้า โดยพระพุทธองค์ทรงเข้าสมาบัติตามลำดับทรงปฏิญาณว่า อนุปปวiharธรรมอันประกอบด้วยรูปฌาน 4 อรูปฌาน 4 คือ จะต้องทรงสามารถเข้าสมาบัติเหล่านี้เริ่มจากสมาบัติในขั้นต้น คือ ปฐมฌานขึ้นไปจนถึงสมาบัติขั้นสูงสุดแล้วถอยออกจากสมาบัตินั้นไล่ลงมาลำดับ จนถึงสมาบัติขั้นต้นด้วยอาการขึ้นลงอย่างนี้ ถ้ายังไม่ทรงสามารถทำได้ตราบใด ก็จะไม่ทรงปฏิญาณพระองค์ว่า เป็นพระพุทธเจ้าในโลก ดังนั้นสมาบัติจึงเป็นพยานการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และจากเหตุการณ์ในราตรีตรัสรู้ของเจ้าชายสิทธัตถะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเหตุการณ์ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าในหลาย ๆ ด้านแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสมาบัติที่พระพุทธเจ้าทรงสัมผัสสมาบัติดังได้อธิบายมาแล้ว

2) วิธีการเข้าสมาบัติของพระสาวก โดยพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเกี่ยวกับการเข้าสมาบัติแก่พระสาวกมีปรากฏอยู่ในหลายลักษณะ เกิดขึ้นตามกรรมทางวาระขึ้นอยู่กับบุคคล สถานที่ และโอกาส ทรงแสดงการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยทรงแสดงลำดับของการเข้าสมาบัติแก่พระสาวกทั้งหลาย เพราะสมาบัติในพระพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อนับรวมกับฌานทั้ง 8 เรียกว่าเป็น อนุปปวihar ธรรมเป็นเครื่องอยู่โดยลำดับอันมี 8 คือ รูปฌาน 4 ได้แก่ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน และ อรูปฌาน 4 ได้แก่ อากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน และเนวสัญญานาสัญญายตนฌานนานตราบเท่าที่ตนปรารถนา ภิกษุผู้สิ้น อาสวะแล้วระคายคยอมดับไป ระวังไป โทสะยอมดับไป ระวังไปโมหะยอมดับไป

กลิน 10 กับ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตรกล่าวคือ

1) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักปฐวีกลิน ผู้ปฏิบัติเมื่อจะเจริญกลินพึงตัดปลิโพทังวลห่วงใยน้อยใหญ่ให้หมดแล้วไปยังที่สงบสงัด และควรทราบวิธีการทำองค์กลินสำหรับใช้เพ่งก่อน คือ ถือเอานิมิตในกลินดินที่ปรากฏตามธรรมชาติ หรือทำมณฑลกลินดิน แล้วจึงลืมหาดูดวงกลินนั้น โดยอาการพอดีไม่ลืมหาดูมากเกินไป เพราะจะทำให้เมื่อยตา และดวงกลินจะปรากฏชัดเกินไป อุคคหิมิตจะไม่เกิดขึ้น และไม่ลืมหาดูแคบเกินไป เพราะจะทำให้ดวงกลินไม่ชัด แล้วพึงบริกรรมว่า ปฐวี ๆ ๆ หรือ ดิน ๆ ๆ แล้วพากเพียรปฏิบัติต่อไป ตั้งแต่เวลาที่ปฏิภาคนิมิตนั้นเกิดแล้ว นิ वर्ณทั้งหลายเป็นอันจะงักงันไป กลินทั้งหลายสงบนิ่งอยู่เท่านั้น จิตก็ตั้งมั่นด้วยอุปจารสมาธิ

2) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักอาโปกลิน โดยผู้เจริญจะเพ่งน้ำตามปกติเป็นต้นว่า น้ำในสระหรือในบ่อน้ำก็ได้ ถ้าจะทำไฉนเฉพาะ พึงเอาน้ำที่บริสุทธิ์ไม่มีสิ่งอื่นเจือมาใส่ในภาชนะคือ บาตร หรือขันให้เต็มเสมอปากอย่างให้พร่อง ยกไปตั้งไว้ในที่สมควร ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสมาธิโดยใช้อโปกลิน เมื่อพระโยคินั้นเจริญอยู่อย่างนี้ นิมิตทั้ง 2 ย่อมเกิดขึ้นโดยลำดับ พร้อมกับการปรากฏแห่งปฏิภาคนิมิตนั้น พระโยคินั้นก็จะบรรลุอุปจารฌาน และจตุกกฌาน ปัญจกฌาน เป็นลำดับไป

3) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักเตโชกลิน คือ การเพ่งเปลวไฟตามปกติเป็นต้นว่า เปลวเพลิงในเตา หรือในปากก็ได้ เจาะตรงกลางโดยสันฐานกลมขนาดโตเท่าดวงแห่งปฐวีกลิน เมื่อติดไฟขึ้นแล้ว เอาแผ่นหนังเสือลำแพน ท่อนผ้าที่เจาะไว้แล้ว ชิงบังไว้ข้างหน้า เพ่งที่ช่องนั้น กลินไฟ คือ การเพ่งเปลวเพลิง ผู้ที่เคยปฏิบัติมาในชาติก่อน ๆ อาจเพ่งเปลวไฟในเตา หรือกองไฟหรือที่ใด ๆ จนได้อุคคหิมิต ปฏิภาคนิมิตตามลำดับ เตโชกลินมีความต่างกันออกไป คือ ขยายขึ้นเบื้องบน ขยายลง เบื้องต่ำ ขยายไป เบื้องขวางขยายไปไม่เป็นอย่างอื่น ขยายไปไม่มีประมาณ

4) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักวายุกลิน คือ การให้กำหนดเพ่งลมโดยอาการที่เห็นหรือได้ถูกต้องอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ โดยอาการที่ถูกต้องให้กำหนดตุลุมที่พัดมาถูกต้องกายตนแล้วถือเอาเป็นอารมณ์ พร้อมกับบริกรรมภาวนาว่า วาโย ๆ ๆ หรือ ลม ๆ ๆ จนเกิดอุคคหิมิต และปฏิภาคนิมิตย่อมสงบนิ่ง

5) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักนีกาสิน ผู้เจริญจะเพ่งดูสีโดยปกติ เช่น สีผ้าหรือสีดอกไม้ก็ได้ พึงเอาดอกไม้หรือผ้าเป็นต้นที่มีสีเขียว อย่าให้มีสีอื่นเจือจัดใส่ลงหรือชิงไว้ที่ภาชนะให้เต็มขอบปากพร้อมบริกรรมภาวนาว่า นิล นิล เขียว เขียวจนเกิดเป็นอุคคหนิมิต ส่วนปฏิภาคนิมิตที่เกิดขึ้นภายหลัง

6) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักปิตกสินมีวิธีทำนองเดียวกันกับนีกาสิน ถ้าจะทำชนิดไหนก็ให้เอาสีนั้นล้วน ๆ อย่าให้ปนกันเป็นอันขาดแล้วบริกรรมภาวนาว่า ปิต ปิต หรือ ปิตก ปิตก หรือ เหลือง ๆ ๆ จนเกิดอุคคหนิมิต และปฏิภาคนิมิตตามลำดับ

7) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักโลหิตกสิน มีวิธีทำนองเดียวกันกับนีกาสิน ถ้าจะทำชนิดไหนก็ให้เอาสีนั้นล้วน ๆ อย่าให้ปนกันเป็นอันขาดแล้วบริกรรมภาวนาว่า โลหิตก โลหิตก หรือ แดง ๆ ๆ จนเกิดอุคคหนิมิต และปฏิภาคนิมิตตามลำดับ

8) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักโอทาตกสิน มีวิธีทำนองเดียวกันกับนีกาสิน ถ้าจะทำชนิดไหนก็ให้เอาสีนั้นล้วน ๆ อย่าให้ปนกันเป็นอันขาดแล้วบริกรรมว่า โอทาต โอทาต หรือ ขาว ๆ ๆ จนเกิดอุคคหนิมิต และปฏิภาคนิมิตตามลำดับ

9) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักอากาศกสิน โดยผู้เจริญจะเพ่งแสงสว่างตามปกติเช่น แสงพระจันทร์ แสงพระอาทิตย์ หรือแสงไฟที่ส่องเข้ามาตามช่อง เป็นต้นว่าช่องฝาหรือช่องหน้าต่างก็ได้ บริกรรมภาวนาว่า โอภาโส โอภาโส แสง ๆ ๆ อาโลโก อาโลโก สว่าง ๆ ๆ จนอุคคหนิมิตและปฏิภาคนิมิตเกิดขึ้นตามลำดับ

10) การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักวิญญานกสิน ผู้เจริญจะเพ่งอากาศทางช่องฝาหรือช่องหน้าต่างตามปกติก็ได้ พึงเอาหนัง หรือ เสื้อลำแพน หรือผ้ามาเจาะซึ่งไว้ทางด้านหน้าเพ่งกำหนดอากาศในระหว่างช่องนั้นแล้วบริกรรมว่า อากาโส อากาโส ที่ว่าง ที่ว่าง จนเกิดอุคคหนิมิต และปฏิภาคนิมิตตามลำดับ

ฉะนั้น การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักกสิน 10 คือ มีการเพ่งปฐวิกสินเป็นต้นโดยใช้เป็นอารมณ์ของสมถกรรมฐานก่อนพัฒนาเข้าสู่วิปัสสนาภาวนา ได้แก่ ทำรูปฌาน 4 และ อรูปฌาน 4 ในปฐวิกสินเป็นต้นให้บังเกิดแล้วเพ่งมองเพื่อทำจิตให้เป็นสมาธิ ปฐวิกสินเป็นต้นสามารถใช้เป็นบาทฐานในการเข้าสู่วิปัสสนาได้เรียกว่า การเจริญวิปัสสนาแบบสมถยานิก คือวิธีการฝึกจิตด้วยการเจริญสมถกรรมฐานก่อนแล้วเจริญวิปัสสนาต่อเนื่องภายหลัง เป็นวิธีการฝึกฝนพัฒนาจิตเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร” ครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร ซึ่งมีหลักธรรมที่ใช้ในการปฏิบัติคือ สมาบัติอันประกอบด้วยรูปฌาน 4 อรูปฌาน 4 และกสิน 10 คือ มีการเพ่งปฐวิกสินเป็นต้นโดยใช้เป็นอารมณ์ของสมถกรรมฐานก่อนพัฒนาเข้าสู่วิปัสสนาภาวนา ได้แก่ ทำรูปฌาน 4 และ อรูปฌาน 4 ในปฐวิกสินเป็นต้นให้บังเกิดแล้วเพ่งมองเพื่อทำจิตให้เป็นสมาธิ ปฐวิกสินเป็นต้นสามารถใช้เป็นบาทฐานในการเข้าสู่วิปัสสนาได้ ผู้ศึกษาขอเสนอแนะดังนี้

(1) กรรมการมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรนำหลักธรรมในกาลีสสูตรมาการจัดการกับปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง แบบระยะยาว สามารถ อยู่ปฏิบัติธรรมได้แบบไม่จำกัดเวลา

(2) ควรมีพระวิปัสสนาจารย์คอยดูแล และสอบอารมณ์ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นประจำ เพื่อ ความเข้าใจ และความก้าวหน้าในการปฏิบัติ

(3) ถ้าศึกษางานวิจัย นี้ยังไม่เข้าใจ ขอให้ทุกท่านลงมือปฏิบัติด้วยตัวของท่านเอง แล้วท่านจะเข้าใจมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนของหลักธรรมในแง่มุมมองอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้ครบในทุก ๆ ด้าน ดังนี้

- (1) ศึกษาอุปมาอุปไมยกับการเจริญวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร
- (2) ศึกษาอุปมาอุปไมยกับการเจริญวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร
- (3) ศึกษาสมบัติกับการเจริญวิปัสสนาภาวนาในกาลีสสูตร

เอกสารอ้างอิง

- พระอรรถชาติ เดชดำรง. (2566). การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม : มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และ พระพุทธศาสนา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 5(2), 481-492.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โยตะ ชัยวรมนกุล, พระครูโสภณวิธานวัตร, สุพัฒน์ ชัยวรรณ, สายน้ำผึ้ง รัตนงาม และ ธนัชร เกตุคง. (2566). พุทธนวัตกรรมการภาวนา 4 เพื่อเพิ่มพลังของผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(2), 611-625.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 41, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮม.
- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.
- Klomkul, L., Damnoen, S., Sawasdee, U., & Wilairadtanakun, A. (2023). Network Development of Buddhist Communication Innovative Space For Media Literacy of Thai Youths. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, 35, 919-935.
- Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1–20